

הקדמה

במאי 2020 מלאו 20 שנה לנסיגת צה"ל מרצועת הביטחון בדרום לבנון, לאחר שהייה של 18 שנים. היציאה החד-צדדית משטח לבנון לא יצרה את הרגיעה המיוחלת אלא את התבססות חזבאללה לאורך גבול לבנון-ישראל, שהובילה בהמשך למלחמת לבנון השנייה (2006). בתום המלחמה נסוגה ישראל מלבנון, ועל בסיס החלטת מועצת הביטחון 1701 נערך צבא לבנון לאורך הגבול עם ישראל והתעצב משטר גבול עם צבא לבנון וכוחות האו"ם, שהביא ליציבות הביטחונית ממושכת. אולם מנגד נמשכה התעצמותו של חזבאללה ופעילותו בדרום לבנון, כולל זליגה של יכולותיו סמוך לגבול, בניגוד ללשון ההחלטה.

חזבאללה ניצל את 14 השנים שחלפו מאז מלחמת לבנון השנייה, בתמיכתה הנרחבת של פטרונותו איראן, לחיזוק מעמדו בלבנון ולביסוס השפעתו על תהליכי קבלת ההחלטות במדינה, וחמור יותר מבחינתה של ישראל – להתעצמות צבאית שבאה לידי ביטוי בבניית יכולות צבאיות התקפיות מתקדמות. כך **חזבאללה הפך בשנים האחרונות לאיום הצבאי העיקרי על ישראל**, שביכולתו לפעול בכל עת נגדה. לחזבאללה זהות כפולה ולכן מצד אחד, בהיותו רכיב מרכזי בציר השיעי בהובלת איראן הוא עלול לפעול בשירות האינטרסים של טהראן כשלוח (פרוקסי), במסגרת חתירתה להגמוניה אזורית. מצד שני, חזבאללה עלול גם לפעול נגד ישראל כארגון טרור לבנוני-שיעי המונחה על ידי אידיאולוגיה דתית קיצונית, מתוך אינטרסים מקומיים שלו ומאבקי כוח פנים-לבנוניים.

במקביל, במהלך השנים האחרונות בנתה איראן וביססה את הציר השיעי כמסגרת לחיזוק התפשטותה והשפעתה באזור, תוך ניצול מרחב ההזדמנויות שיצרו מלחמות האזרחים בעיראק ובסוריה, והפכה את שטח סוריה ואת מערב עיראק לבסיסים בשירות ציר זה. בבסיסים אלה מתקיימת נוכחות איראנית לצד כוחות מיליציות שיעיות העומדים לשירותה. הגשר היבשתי שיצרה איראן מטהראן ללבנון, כמו גם המאחזים שאיראן בונה בסמוך לגבולותיה של מדינת ישראל, מהווים איום חדש ומשמעותי על הביטחון הלאומי הישראלי, החורג מהאיום הישיר שמציב חזבאללה מלבנון. כך, למרות שמלחמת האזרחים בסוריה רידדה לכאורה את האיום על ישראל מצד צבא סוריה,

הרי המציאות המתפתחת מציבה איום חדש בדמות מלחמה תלת־חזיתית מול כוחות הציר השיעי בלבנון, בסוריה ובמערב עיראק, או אף מלחמה רב־זירתית, שתכלול גם את רצועת עזה ואולי אף זירות נוספות במעגל השני (עיראק) והשלישי (איראן ותימן). התפתחויות אלה מציבות אתגר כבד משקל לביטחון הלאומי הישראלי ומחייבות גיבוש אסטרטגיה והיערכות מתאימה. חיבור זה דן באיום הצפוי מצד הציר השיעי הצפוני, בהנהגת איראן, כאיום הייחוס לקראת המלחמה הבאה, בדגש על האיום הישיר הגלום ב"מאחזים הצבאיים" של הציר השיעי סביב גבולותיה של ישראל, בסוריה ובלבנון. כמו כן הוא עוסק בדרך לסיום המלחמה בניצחון מהיר, מבלי שתימשך לאורך זמן על פני זירות לחימה רבות.

מזכר זה הוא סיכום הפרויקט שנערך במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) במטרה לתאר איך עשויה להיראות המלחמה הבאה בצפון. לא נטען בו שמלחמה היא "גזירת שמיים", אלא שנדרש לפעול כדי להימנע ממנה. עם זאת, מובן שלא תמיד ניתן לשלוט במדרגות ההסלמה, וקיימת סבירות שתקריות מקומיות או התפתחויות הקשורות בהרחבת התשתית הצבאית של איראן ושל חזבאללה יובילו את מדינת ישראל למלחמה בצפון. תכלית הפרויקט הייתה לנתח את נסיבות התממשותו של תרחיש זה ולבחון מהן התוצאות הרצויות למדינת ישראל (מה שמכונה על פי רוב "ניצחון"), אם אכן יתממש. זאת לאור הקריטריון המרכזי שהנחה את הניתוח: היכולת לאכוף את תנאי הסיום של ישראל על האויבים. מטרת־העל של הפרויקט היא להמריץ ולהזין את החשיבה המתנהלת בגופים העוסקים בסוגיה כבדת משקל זו – הדרג המדיני ומערכת הביטחון – במסגרת ההיערכות לקראת המלחמה הבאה, אשר יש להניח כי תהיה שונה מכל קודמותיה.

במכון התנהל תהליך חשיבה עצמאי בהשתתפות נרחבת של חוקרי המכון ושורת מומחים ובכירים לשעבר בצה"ל, בשאיפה להגיע לתובנות, מסקנות והמלצות שיתאפיינו ביצירתיות ויתמכו בחשיבה ובתכנון האסטרטגי והמבצעי בצה"ל ובמערכת הביטחון, וכן בתהליכי קבלת ההחלטות של הדרג המדיני. זאת על ידי הצבעה על נקודות עיוורון והבלטת הדילמות, החלופות האפשריות וההזדמנויות העומדות בפני ישראל.

בבסיס פרויקט זה עמדו **הנחות העבודה** הבאות: בממד הזמן – מבט קדימה לאפשרות של **מלחמה בעשור הקרוב**. זאת בהתבסס על ההנחה כי הנסיבות הנוכחיות אינן מבשרות בהכרח על מלחמה בזמן הקרוב, אך על ישראל להיערך מבעוד מועד לאפשרות של מלחמה רחבת היקף מול הציר השיעי; **התמקדות במרחב הצפוני** – לבנון וסוריה, השלוחות הקדמיות של הציר השיעי בהובלת איראן, המהווה את האיום המרכזי על ישראל; נקודת ההתייחסות בניתוח היא **לתרחיש החמור הסביר**, תוך הבאה בחשבון של היכולות הקיימות והמתפתחות של האויב. זאת בהנחה שהאויב ישתמש בכל יכולותיו כדי להסב לישראל את הנזק החמור האפשרי מבחינתו.

מסמך זה מסכם תהליך חשיבה שהחל עוד בטרם פרץ המשבר העולמי בעקבות מגפת הקורונה, ומסקנותיו מתייחסות להיערכות הנדרשת בישראל מול האפשרות לפריצתה של מלחמה בצפון, בלי לקבוע את מידת הסבירות לכך. ההערכה בשלב זה היא שמשבר הקורונה ומצוקותיהם הכלכליות והאחרות של רכיביו השונים של הציר השיעי עשויים לדחות את האפשרות לפריצת מלחמה רחבה. אולם הנסיבות עלולות להשתנות, וברור כי משבר זה אינו מבטל את האיום המתפתח מול ישראל ואת ההכרח לדון בו ולהיערך לקראתו כבר עתה.

פרק מיוחד בחיבור עוסק בסיכול בניית היכולות המדויקות – טילים וכלי טיס בלתי מאוישים תוקפים – אך בשל רגישות הנושא הוא יופץ כנספח מסווג בתוך המערכת הביטחונית הישראלית.

בתהליך החשיבה נטל חלק צוות מומחים שסייע בגיבוש התובנות והמסקנות והוא כלל את רב־אלוף (מיל") גדי איזנקוט; אלוף (מיל") עמוס ידלין; אלוף (מיל") גיורא איילנד; אלוף (מיל") עידו נחושטן; אלוף (מיל") ניצן אלון; אלוף (מיל") טל רוסו; תת־אלוף (מיל") איתי ברוך; תת־אלוף (מיל") אסף אוריון; תת־אלוף (מיל") מאיר אלרון; ד"ר שמואל חרל"פ; ד"ר ענת קורץ; יורם שוייצר; וסימה שיין.

על המחברים

אורנה מזרחי (סגן־אלוף בדימוס) – מרכזת פרויקט 'המלחמה הבאה בצפון' וחוקרת בכירה במכון למחקרי ביטחון לאומי, שאליו הצטרפה לאחר שירות רב־שנים במערכת הביטחונית. במהלך שירותה צברה ניסיון רב במחקר מודיעיני ובתהליכי התכנון בצה"ל ועבור הדרג המדיני. אורנה מזרחי מילאה תפקידים בחטיבת המחקר של אגף המודיעין ובחטיבה האסטרטגית באגף התכנון בצה"ל, ולאחר מכן במשך תריסר שנים במטה לביטחון לאומי (מל"ל) במשרד ראש הממשלה. תפקידה האחרון היה סגנית ראש המל"ל למדיניות חוץ (2015–2018).

אודי דקל (תת־אלוף מיל") – מנהל המכון למחקרי ביטחון לאומי. היה ראש מנהלת המשא ומתן עם הפלסטינים במסגרת תהליך אנפוליס, וקודם לכן ביצע שורה ארוכה של תפקידים בצה"ל בתחומי המודיעין, שיתוף פעולה צבאי בינלאומי והתכנון האסטרטגי. תפקידו האחרון בצה"ל היה ראש החטיבה לתכנון אסטרטגי, ולפני כן ראש חטיבת קשרי החוץ ומפקד יחידת הקישור לזרים וראש מחלקת המחקר בחיל האוויר. אודי דקל עמד בראש הוועדה המשולשת לישראל לאו"ם וללבנון אחרי מלחמת לבנון השנייה. השתתף בוועדה לעדכון תפיסת הביטחון (2006).

יובל בזק (תת־אלוף מיל") – יועץ־מומחה העומד בראש תחום פיתוח תפיסות עבור המטה הכללי בחטיבת תורה והדרכה באגף המבצעים. משרת במילואים כראש המטה

של אוגדת הגליל, הפועלת בחזית לבנון. פרסם מאמרים רבים בנושאים צבאיים וביטחוניים בכתבי עת מובילים, והיה שותף למחקרים ולתהליכי חשיבה אסטרטגיים בצה"ל ובמכוני מחקר. יובל בזק מילא שורה ארוכה של תפקידים פיקודיים-מבצעיים בליבה המבצעית, בהם מפקד חטיבת השומרון, מפקד חטיבת החרמון ומפקד גדוד 51 בגולני. תפקידו האחרון בצה"ל היה נספח צבאי-ביטחוני למדינות מרכז אירופה.